

forholdet mellem Bernhards monastiske fromhedstraditionalisme og den ny skolastik et højdepunkt, der naturligt giver plads for udførlig vurdering af Anselm, Abelard, Hugo af St. Viktor, og som skolastikkens to store modpoler: Bonaventura og Thomas Aquinas.

At kapitelrubrikken »Fromhed og lærdom« får kendetegne Bernhard, medens under samme rubrik kættere og tiggerordener trækkes sammen under »folkelige bevægelser«, giver Grane plads til udførligt at vurdere købmanden Valdes' kirkesyn og hans modpart, katharerne. På den anden side lader Grane Frans af Assisi træde voldsomt tilbage, og hans orden kommer egentlig ikke på tale før i 1300-tallets fattigdomsstrid. Man savner gennemgående en med læreudviklingen jævnbyrdig behandling af det folkelige emotionelle devotions- og fromhedsliv, således også Frans' små brødres vidtrækkende betydning for dets spredning. Allerede i korstogsafsnittet er det lykkedes Grane at reducere afladens betydning til et kort afsluttende stykke. I behandlingen af senmiddelalderen er det tydeligt, at Grane sætter Duns Scotus, Vilhelm af Okkam, Hus, Wiclif og renaissancehumanismen foran »Lægfolkets kristendom«, et afsnit som dog også rummer sådanne næppe ret folkelige bevægelser som Eckehart, Suso og den mystiske fromhed i de tyske dominikanernonneklostre.

I nogle henseender hviler Granes historiesyn på en ældre tradition, som står for skud i nyere historisk forskning. Det gælder hans syn på lensvæsenet – helt ortodoks i Ganshofs fodspor, men uden skelen til nyere, kritisk litteratur som f.eks. Susan Reynolds, som drager i tvivl, om feudalismen overhovedet var et system i karolingisk tid – om ikke dens enkeltelementer begyndte at indgå forbindelser med hinanden først i de nærmest følgende århundreder for tidligst i 1200-erne at blive konstrueret som et allerede den gang i et vist omfang nostalgisk system hos juristerne. Nærmere Granes egen metier kommer man med hans behandling af reformkoncilierne. Den er overordentlig velafvejet. Manglen på tilløb til definition af »kirke«, som Grane har fælles med konciliarismens teologer, leder dog til en tolkning af begivenhedsforløbet, som hælder mere til det verdslige end til det kirkehistoriske. Marken er forberedt for reformation, skønt det ikke nogen steder i bogen bliver blæst ud med basun.

Det er en værdifuld håndbog, fremragende disponeret og roligt fremadskridende, men dog med særdeles karakteristiske accenter, som danske og, håber vi, også andre nordiske læsere på denne måde har fået foræret. En håndbog, der fører læseren ind i et aspekt af historien, som i det seneste årtusind alene kristendommen har tilført Europa. Tænk kirken væk – vi kan ikke forestille os den Europas historie, som ville komme ud af et sådant tankeeksperiment.

Tore Nyberg

OLAF OLSEN: Da Danmark blev til. København 1999. 108 s. 168 kr.

Olaf Olsen, foruden meget andet Danmarks første professor i middelalderarkæologi, har i hele sin forskervirksomhed og nu også i disse seks radioforedrag gjort sig til talsmand for det frugtbare synspunkt at der er et nært slægtskab mellem arkæologi og historie. Begge fag søger viden ved at tolke spor af fortiden, blot er kildematerialet af forskellig art. Men hvor historien er et gammelt fag der kun sjældent kan råde over nye kilder til den ældste historie, gælder det modsatte for arkæologien. Det går som en rød tråd gennem bogen at forfatteren er stolt over at kunne fortælle om, på hvor mange områder arkæologernes

feltarbejde er grundlaget for en stadig større indsigt i vikingetidens historie og dens forudsætninger. Det gælder rigets alder som med udgravningerne på Dannevirke skydes stadig længere tilbage i tiden. Det samme gælder de ældste byer. Overgangen fra hedenskab til kristendom får hele to foredrag, og til sidst behandles de berømte ringborge opført omkring 980 som et vidnesbyrd om den betydelige organisationsevne kongemagten på Harald Blåtands tid rådede over. De stramt komponerede foredrag er således helt centrale og sammenhængende, når det gælder bogens emne.

Forfatteren er betænkt på ved navns nævnelser at hædre de arkæologer hvis indsats alt dette skyldes. Det må dog siges at netop på dette punkt giver bogen et ganske skævt billede, eftersom læseren intetsteds får oplysninger der antyder forfatterens egen skelsættende indsats som forsker og lærer. Her kan den interesserede gå til de ikke mindre end to festskrifter der blev ham til del ved hans 60 års fødselsdag for godt ti år siden.

Foredragene er et mønster på god formidling og Rosenkærprisen værd. Enhver med interesse for den nyere og nyeste forskning i vikingetidens historie bør unde sig selv den fornøjelse det er at læse denne lille, spændende bog.

Esben Albrechtsen

Dagligliv i Danmarks middelalder – en arkæologisk kulturhistorie. Red. ELSE ROESDAHL. Gyldendal 1999. 420 s.

Middelalderarkæologien har en lang tradition i Danmark, men som universitetsfag går den blot tilbage til 1971, da Aarhus Universitet oprettede en lærestol i faget. Hensigten med denne bog er at markere fagets første femogtyve universitetsår og vise dets identitet blandt de andre discipliner, der beskæftiger sig med middelalderen – og da 1999 nu er udnævnt til middelalderens år, tager man det påskud med, selv om der i denne anledning er udkommet en anden bog,¹ hvori seks af denne bogs forfattere også er involveret. Bogen henvender sig til det brede publikum; den professionelle bruger må savne egentlig dokumentation og klare sig med brede henvisninger til videre læsning.

Titlen bringer, bevidst, Troels-Lunds *Dagligliv i Norden i det sekstende Aarhundrede* i erindring, og hensigten er at »give en samlet fremstilling af den emnekreds, vi har valgt at kalde dagliglivet«. Denne opgave løses i fjorten kapitler: Indledning (Else Roesdahl), Samfundet (Anders Bøgh), Land, by og bygninger (Hans Krongaard Kristensen), Boligernes indretning og udstyr (Else Roesdahl), Husdyrene (Tove Hatting), Mad og køkkenkunst (Bi Skaarup), Dragter (Mytte Fentz), Samfærdsel, handel og penge (Else Roesdahl og Keld Grinder-Hansen), Teknik (Hans Krongaard Kristensen og Jens Vellev), Skrift og bog. Tid og fornøjelser (Else Roesdahl), Kunsten (Poul Grinder-Hansen), Fromhedslivet (Ulla Kjær og Hans Krongaard Kristensen), Sygdom og død (Per Kristian Madsen) og endelig Nordboliv i Grønland (Jette Arneborg); hertil en tidstavle og et register mm. Forfatterkollegiet rummer således foruden middelalderarkæologer flere historikere, en kunsthistoriker og en zoolog, og emmerne dækker bredt, men bogen efterlader alligevel, både ved udvalget af emner og ved deres behandling, læserne i tvivl om, om titlen ikke burde have undgået de krævende begreber

¹ *Middelalderens Danmark. Kultur og samfund fra trosskifte til reformation*. Rd. Per Ingemann m.fl. Gad 1999.